

10.33537/sobild.2021.12.2.12

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 05.03.2021
Kabul edildiği tarih: 17.06.2021
Yayınlanma tarihi: 30.06.2021

Article Info

Date submitted: 05.03.2021
Date accepted: 17.06.2021
Date published: 30.06.2021

NAZİ KAMPLARINDAN İLİM VE BİLİM DÜNYASINA İKİ İSİM: ELİE WIESEL VE PRİMO LEVİ

TWO NAMES FROM NAZI CAMPS TO THE WORLD OF SCIENCE AND WISDOM: ELIE WIESEL AND PRIMO LEVI

İlhan KARASUBAŞI

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, DTCF, İtalyan Dili ve Edebiyatı,
ksubasi@ankara.edu.tr

Anahtar sözcükler

Elie Wiesel, Primo Levi, Nazi Kampları, İşkencelerden Bilim İnsanlığına, Psikolojik Travmaların Geleceğe Etkileri

Keywords

Elie Wiesel, Primo Levi, Nazi Camps, From Tortures to Scientists, Effects of Psychological Traumas on the Future

Öz

Almanların İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok ulus halkına yaşattığı trajedilerden biri kolektif hafızadan neredeyse tamamen kaybolmuştur, ancak zulümlerin genç ve savunmasız insanlara yapıldığı göz önünde tutulduğunda, o gençlerin (bir gün) dünya insanlık ilmi ve biliminin tarihine geçmiş oluşları elbette tesadüf değildir. Kapsamlı toplama kampı sisteminin bir parçası olmasa da SS tarafından işletiliyor olması ve hayatta kalanlar bazı açılardan diğer kamplardan daha kötü olduğunu söylemelerine rağmen, "Hayatta kalanlardan, hangi? kampın diğer kamplardan daha korkunç olduğunu biliyoruz çünkü büyük kamplarda yaşlılar çocuklara yardım ediyordu ama bu kampta çocuklar kendilerini korumak zorundaydı [...] diğer kamplarda yetişkinlerin küçük gruplar oluşturduğunu biliyoruz." ifadeleri, belki de sonradan dünya literatürüne geçecek çalışmaların ilmeklerinden ibaretti. "Birçoğunu kendi kimliklerini bilemeyecek kadar gençti ve isimlerini kimin sürdüreceğini asla öğrenemediler", hatıralardan silinmeyecek sözlerdedir. Günümüzde ise kamp alanı apartman bloklarıyla yeniden inşa edilmiştir. İşkencelere şahit olan isimlerden birisi Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşadığı yıllarda 40'tan fazla kitap yazan ve birçok edebi ödül alan, 1986 yılında şiddete ve ırkçılığa karşı duruşuyla Nobel Barış Ödülü alan Elie Wiesel; diğeri ise Henüz 24 yaşındayken (1944) Kuzey İtalya'da faşist rejime karşı direnişe geçmesi yüzünden arkadaşlarıyla birlikte tutuklanan ve bir milyondan fazla insanın katledildiği, Nazi Almanya'sı tarafından II. Dünya Savaşı döneminde kurulmuş en büyük zorunlu çalışma ve imha kampı olarak bilinen Auschwitz toplama kampına gönderilen, hayatının önemli bir kısmını bu kampta zorluklar içerisinde geçiren Primo Levi'dir. Primo Levi, "Se questo è un uomo"yu (Bunlar Da Mı İnsan) yazmaya başlamasıyla, "La tregua" (Ateşkes) adlı kitabının 1997 yılında sinemaya uyarlanmasının da temellerini atar.

Abstract

One of the tragedies the Germans inflicted on the peoples of many nations during the Second World War has almost completely disappeared from collective memory, but given the persecution of young and vulnerable people, it is of course no coincidence that those young people are one day history of world humanity science and science. Although not part of the comprehensive concentration camp system, it is run by the SS and although survivors said it was worse than other camps in some ways, "From the survivors we know that the camp was worse than other camps because the elderly were helping the children in the large camps, but in this camp the children had to protect themselves. [...] we know that adults form small groups in other camps." "Many of them were too young to know their identity and never learned who should prolong it" are words that will not be erased from memories. Today, the camp area has been rebuilt with apartment blocks. Among the testimonies of these atrocities are Elie Wiesel, who won the Nobel Peace Prize for her stance against violence and racism in 1986 and who wrote more than 40 books, receiving many literary awards during her lifetime, and Primo Levi, who was arrested with his friends for resisting the fascist regime in Northern Italy at the age of 24 (1944). Primo Levi spent a significant part of his life in the Auschwitz concentration camp, known as the largest forced labor and extermination camp established by Nazi Germany during World War II, where more than a million people were killed. With the beginning of writing "Se questo è un uomo" (If This Is a Man), he was also laying the foundations for the adaptation of his book "La tregua" (The Armistice) to the cinema in 1997.

İkinci Dünya Savaşı Bitti Ama...

İkinci Dünya Savaşı bittikten ve Holokost'tan sağ kurtulanlar serbest bırakıldıktan sonra bir soru ortaya çıktı; Sonrasında ne olur? Elie Wiesel, savaştan sonra, diğer kurtulan ve hayata tutunmak zorunda olanlardan farklı bir yol izledi. Wiesel, serbest bırakıldıktan sonra Tadeusz Borowski ve Primo Levi gibi diğer Holokost'tan sağ kurtulanlardan çok farklı bir yol keşfedecekti. Wiesel için bundan sonra ne olduğuna dair kapsamlı bir bakış açısı gerekmektedir. Wiesel'in, Holokost'tan sonra Yahudi cemaatinde çok önemli bir figür haline gelmesi ve kurtuluş yolculuğu, işte o sonrası için önemlidir. Elie Wiesel, Auschwitz'e götürülmeden önce manevi bir terbiyeye sahip olması ve bunun, diğer hayatta kalanlardan farklı bir açıdan Holokost hakkında konuşmasına izin vermesi bu açıdan önemlidir. Anı kitabı Gece'nin konuları, bu sebeple Holokost'ta ilişkin yazılan diğer kitaplardan çok farklı görünmektedir.¹

Yazar Robert MacAfee Brown'un, Elie Wiesel'in kitaplarındaki "ışığın karanlığa nüfuz etmeye başladığı" ifadesine dikkat çekmesi tesadüf değildir. Bunun, karanlıkla ışığın arasındaki fark, ilişki, umut ve devam eden hayata dair birçok umudu yeni bir hayatla ilişkilendirmedi bir ölçüt, belki de bir "yaşama sevincini" ifade etmesi ise başka bir inceleme konusudur. Elie Wiesel'in kitapları Holokost'taki edebiyatında ele alınan umut kavramlarından, yaşanıp bitmiş olmasına rağmen, daha kurtarıcı görünmektedir.² Brown gibi akademisyenler her ne kadar bu konuda hemfikir olsalar da Wiesel, çağdaşlarından daha olumlu bir hayata bakış açısına sahipti ve bu onun anılarında hep açıkça görülebilmektedir. Çünkü Wiesel, devam eden hayat için oradan, yani Kamptan, kurtulmayı başarmıştır.

Holokost'tan kurtulanları saran karanlık... Dünya edebiyatında ve diğer bilimsel olmayan hatıralarda, Darkness, This Way for the Gas Ladies and Gentlemen gibi diğer Holokost yazılarında öne çıkan bir konudur. Her ne kadar bu tarihi olaylara ve belli ki bu görüşe katılmayan insanlar da elbette mevcut olsa da Elie Wiesel, Holokost'a kayıtsızlık nedeniyle Amerika'daki bu kültürü değiştirmeye de işte tam bu sebeple çalışmıştır. Elie Wiesel, Holokost literatürünün "içerdiği olayların tanıklık kanıtını" sağlaması gerektiğine işaret etmiştir. Holokost olaylarına ilk elden tanık olması sebebiyle, Wiesel'in söyleyeceklerine dikkat etmemiz gerçekten büyük önem taşıyor. Zira, neslimiz Holokost'u gelecek nesillerin de yaşamasına engel olmamalıdır. Wiesel, tüm Yahudilerin Holokost'a tanık olması gerektiğini söylemiştir ve "ben Yahudi olmayanların da tanık olması gerektiğine inanıyorum" ifadesiyle değişik bir vurgu yapmıştır. "Ön yargıların insanları ne yapmaya sevk edebileceğini asla unutmamalıyız." Steven T. Katz ve Alan Rosen'in kitaplarında belirttikleri gibi, Elie Wiesel'in çalışmasının dini yönleri olduğunu da hatırlamak

önemlidir.³ "Elie Wiesel kırk kitap yayınlamış olmasıyla, yaşadıklarını ve anlatılarını, belki gördüğü ve arttırarak sürdürdüğü, kendisini yaşama bağladığına inandığı sebebiyle, kısmen veya tamamen de olsa Tevrat'ta da yer alan yeniden anlatımlara adamıştır. Bu durumun onun inancına ne kadar bağlı olduğunu gösteriyor olması, belki de yaşanan hadiselerde psikolojik – inanç esasının değişik bir çalışma gerektirdiği üzere altını çizmektedir. Yine Steven T. Katz ve Alan Rosen'in, Elie Wiesel'in kitaplarında da yazılarına olan inancının öneminden bahsediyor oluşları, bunu doğrulamaktadır. Elie Wiesel, neredeyse tüm eserlerinde inanç ve maneviyat temalarını araştırmıştır.⁴ Aslına bakılırsa, Elie Wiesel'in inancı ve hayatında oynadığı rol hakkında yazmak için maneviyattan ilham almış olması, Holokost'a benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. Dünyanın gördüğü en korkunç şiddet eylemlerinden birine yakalanmış küçük bir Transilvanya kasabasında yaşayan genç ve dindar bir Yahudi olması, Wiesel'in, Borowski'nin anılarında fazlasıyla yer alan Holokost hakkında bir fikir vermektedir. Wiesel, Borowski'nin aksine, belki de bu anılarından sebebini anladığımız inancını hayatı boyunca korumuştur. Wiesel, Tanrı ile özellikle gece boyunca belirgin olan çok güçlü bir ilişkiye sahip olduğunu, sonraları sürekli yinelemiştir.

Yetiştirme Tarzlarına Rağmen Kader Birliği

Wiesel ve Levi'nin çok farklı yetiştirilme tarzları vardır. Wiesel, Almanlar tarafından yakalanmadan önce Talmud'un okunmasına, yani dini araştırmalara devam etmiş olmakla beraber, büyükbabası ile annesinin ruhani inançlarından da çok ilham almıştır. Auschwitz'e hapsedilmeden önce Moishe adında bir kişiyle Kabala okumuştur. Levi, Yahudi olarak yetiştirilmiş olmasına rağmen, hiçbir zaman Wiesel gibi dindar bir Yahudi olmamıştır. Bu iki karşılaştırmaya istinaden, ikisinin de Holokost sonrası, kamptan kurtulma sonrası yaşantıları, çalışmaları, literatüre katkıları ve birisinin intihar ederek yaşamına son vermesi, çalışmamızın esasında yer alan "inanç" kavramının her ikisi için ne derece neyi temsil ettiğini açıklamaktadır. Bu konuda dünyada başka örnekleri olsa da yaşadıkları olayların psikolojik etkilerinin yıllar sonra bile hayatlarında görülüyor olması elbette tesadüf değildir. Ancak, Wiesel'in Levi'den farklı bir yaşama sahip olmasına ve hatıralarından silinmeyen anıların varlığına rağmen değişik bir şekilde hayatlarının son günlerini yaşamaları ile ilgili fark, burada, "inanç" kavramının ikisinde de değişik şekilde algılanmasından ve baş göstermesinden kaynaklanmaktadır.⁵

Levi ve Wiesel arasındaki karşılaştırma açısından, "Gece" adlı yapıtta da şahit olduğumuz üzere, Wiesel sürekli Tanrı'yı aramaktadır. Tanrı'nın aslında kendi içinde olduğunu hissi, ona yardım etmiş gibi görünmektedir. Sanki ona şöyle der gibidir: "Holokost'tan sağ kurtulun."⁶ Auschwitz'den kurtarıldığında Tanrı'ya çok minnettar

¹ Naomi Seidman, Elie Wiesel ve Yahudi Öfkesi Skandalı. Indiana.

² Levi's Survival in Auschwitz ve Borowski'nin This Way for the Gas Ladies and Gentlemen gibi anıları.

³ Hilene Flanzbaum "Holokost'un Amerikalılaşması", Soykırım Araştırmaları Dergisi.

⁴ Tadeusz Borowski, **Gaz İçin Bu Yol...** 90.

⁵ Levi, Survival in Auschwitz. 88.

⁶ Wiesel, Night. 4.

olması, bu açıdan bakılarak değerlendirilmelidir. Wiesel'in Tanrı'yı reddetmediğini gösteren bir örnek de "Gece'de, "Onun varlığını inkâr etmedim" dediği zamandır. Bu, Wiesel'in en karanlık anında Tanrı'ya inandığını gösterir. Wiesel'in Tanrı'dan korkuyor oluşu ve bunun, birçok zorluğun üstesinden gelmesine yardımcı olması, Wiesel'in hayatında huzur bulmasına sebep olmuştur. Wiesel, kendisine ve yoldaşlarına "umudunu kaybetmeyin" ifadelerini, yürekte hissederek, kendisinin, arkadaşlarının ve ailesinin umudunu kaybetmemesi için toplama kampında çok uğraş vermiştir. Zira, umudunu kaybetmenin Auschwitz'de ölüm anlamına geleceğini bilir. Wiesel belki bu açıdan güçlüdür ve kimsenin insanlığa olan inancını yok etmesine izin vermez.

Bir Başka Bakış Açısıyla Holokost'tan Sonra Primo Levi

Bir başka örnek olarak incelememiz gereken, yine aynı kaderi paylaşmış olan bir bilim insanı İtalyan kimyager, yazar ve Holokost'tan sağ kurtulan Primo Levi'dir. Ancak ne yazık ki Torino'daki apartmanının merdiven boşluğundan düşerek öldüğünü, yukarıdaki karşılaştırmaların ardından belirtmek gerekir. Ölümünün bir kaza mı yoksa intihar mı olduğu, bunun bize ne ifade ettiğini tekrar psikolojik açıdan incelemekte fayda vardır. Bir yazarın "hayatta kalan" mirasını yeniden yorumlayabilmek ve anlatabilmek için nasıl zorlanabileceği de ayrı bir tartışma konusudur.⁷ Elie Wiesel, Cynthia Ozick, Philip Roth, Diego Gambetta ve Susan Sontag gibi Holokost'u yaşayan anı yazarlarından farklı olarak, düşündürücü ve bazen kışkırtıcı yazılarıyla tartışılmasına rağmen Levi, Holokost edebiyatında yerini almıştır. O, Holokost'un herhangi bir temsiline bir tabunun yerleştirilmesini değil, ancak Shoah'ın ontolojik statüsünde bir kırılmayı temsil ettiğini savunur.⁸

Levi, mahkumların birbirlerine anlattıkları "basit ve anlaşılmaz" hikayeleri yorumlarken zaman zaman bazı imalarda bulunmuştur: "Kendileri yeni bir Tevrat hikayesi değiller mi?" Levi'nin bu konuya örneklemelerini Auschwitz'de "Hayatta Kalmada" değil, daha sonraki "Yeniden Doğuşunda", şiirlerinde, denemelerinde ve bilim kurguya yer veren yapıtlarında bulunabilir.⁹ Çünkü bilim, önce sosyal Darwinizm, ırkçılık, emperyalizm tarafından bozulmuşsa, sonra Ulusal Sosyalizm tarafından soykırım davasına koşulmuşsa ve hümanizm ahlaki ile birlikte siyasi iflasa karşı yetersiz bir siper gibi görünse de, Levi yine de bu durumun bilimin ve hümanizmin eseri olduğu konusunda ısrar etmiştir.

Ancak, içinde muhafaza ettiği umut, hümanizmin yeni bir çeşidine dayanmaktadır, artık naif değil, trajediyle dolu ve geleceğe karşı ihtiyatlıdır. Belki de Faşizm ve savaşın ilk günlerindeki Torino'daki yaşantısını düşünerek-

Giorgio Bassani'nin "Finzi-Contini'lerin Bahçesi" romanında tanımladığına bazı açılardan benzer bir şekilde, Levi bize şu uyarıda bulunur: "Auschwitz'i gördükten sonra insanların silahsız olmalarına artık izin verilemez..." Bu, Levi'nin entelektüel, felsefi ve kültürel konumuyla yakından ilişkili, tutarlı, ateşli ve süregelen anti-Faşizmin politik bir duruşudur.¹⁰

Levi'nin bu siyasi mirasına şöyle bakmak yerinde olacaktır: Neden onun siyasi düşüncesi Birleşik Devletler'deki eleştirel yorumdan tamamen silindi? Bu silinme, belirli bir kültürel eleştirinin kusurlarını ortaya çıkarır. Oysa Levi'nin farkına vardığı durum, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden yalnızca on üç yıl sonra aittir: faşizmin yok olduğuna dair naif bir yanılsama... Gerçekte, "Faşizm yok olmamıştır; sadece gizliydi, kuşatılmıştı. Sessiz kalyordu, daha sonra yeni bir kılık altında yeniden ortaya çıkmak, biraz daha az tanınabilir, biraz daha saygın, yeni dünyaya daha iyi uyumlanmak için bekletiliyordu".

II. Dünya Savaşı felaketinden çıkmıştı. "Levi'nin Holokost analizi, Karşı Aydınlanma eleştirisine karşı çıkma amacı taşıyor, derinden hissedilen bir hümanizmden kaynaklanıyordu. Auschwitz, faşizmin mantıksal doruk noktasıydı, "onun en canavarca tezahürü" idi, ancak biri kamplar olmadan da faşizme sempati duyabilirdi. İnsanoğlunun temel özgürlüğü ve eşitliği kitapların yakılmasına kadar ilerler ve Heinrich Heine'nin öngördüğü gibi insanları yakmakla sona erebilirdi. Bütün bu öğeler dikkate alındığında, Levi'nin yaşam ve yapıtlarında Auschwitz'in bu kadar çok yer alması son derece makuldür.

Savaş Sonrası Levi'nin Gözünden Auschwitz

Levi'nin bahsettiği savaş sonrası Auschwitz'e yapılan yolculukların genel özelliklerinden bir diğeri ise, tedavi, suçluluk veya günahın kefareti, doğurganlık gibi özel bir ilahi iyiliğin teşvik edilmesi açısından büyük bir kazanç" beklentisidir; "hasat, tehlikeden korunma, kurtuluş ya da basitçe aydınlanma" (s. 10).¹¹ Levi, Auschwitz'e ziyaretlerin, aydınlanmanın vazgeçilmez bir biçimiyle, 'kampların bir kaza olmadığını, öngörülemez bir olay olduğunu', 'canavarca' aşırılıklar olarak nitelendirmiştir (Levi 2001: 194). Levi'nin Auschwitz ziyaretçileri (ve okuyucuları) için çıkaracağı ders, sorumlu bireyler açısından otoriterliğin ve ırkçılığın tezahüründen başka bir şey değildir.

Özellikle, Levi'nin ikinci kitabı "Ateşkes"in didaktik açıdan incelenmesi, Platon'un Theria adlı kitabındaki polis ve polis yönetim sistemleri ile benzerlik göstermekte olup birçok araştırmacı yatafindan 'sivil hac' olarak çevrilmiştir (Elsner & Rutherford 2005: 12)). Kitap, Levi'nin Auschwitz'den eve yaptığı yolculuğundan bazı

⁷ Klein, Ilona. 2011. *The Partisan and His Doppelgänger: The Case of Primo Levi*, Answering Auschwitz: Primo Stanislao Pugliese. New York: Fordham University Press:114-126

⁸ Angier, Carole. 2002. *The Double Bond: Primo Levi, a Biography*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

⁹ **Bkz.** Pirro, Robert. 2017. *Motherhood, Fatherland, and Primo, Levi: The Hidden Groundwork of Agency in His Auschwitz Writings*. Lanham, MD: Fairleigh Dickinson University Press.

¹⁰ Levi, Primo. 1989. *The Drowned and the Saved*. Raymond Rosenthal. New York: Vintage.

¹¹ Patruno, Nicholas. *Understanding Primo Levi*. Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press, 1995.

olayları anlatmaktadır. Endüstriyel kimyager olarak çalıştığı dönemde hem Auschwitz anısını hem de geri dönüş kitabını yazan Levi için, ikinci kitabının ilk kitabıyla güçlü bir bağı vardır:

“Ateşkes ile bir şeyleri bitirmişim gibi hissettim. Sanki benzersiz, trajik ve yine de (benim için) paradoksal olarak değerli bir grup deneyimin derinliklerine inmişim gibi. Bir tanık olarak kendimi tamamen yakmışım gibi hissettim ...” (Levi 2001: 88).¹²

Levi'nin sözünü ettiği maceralar, "Ateşkes"te kendisi ve sürgün edilen arkadaşları açısından, Ocak 1945'teki özgürlüklerinden sonra Auschwitz civarında uzun aylar boyunca beklemek zorunda kalmalarıyla da yakından alakalıdır. Zira, kaybolan ve umutsuzlaşan gelecek, artık psikolojik bazı çatışmaları da yanında getirmiştir. Almanya'nın Mayıs ayı başlarında nihayet yenilgiye uğratılmasından kısa bir süre sonra, İtalyan sürgünler, sebep olmaksızın, güney ve batı yerine doğuya ve kuzeye, Sovyet Beyaz Rusya'daki uzak bir karakola ya da Starye Dorogi'ye nakledilmektedirler ve belirsiz bir bekleme dönemi başlar. Sonunda, yaz başladığında, bir tren gelir ve çok sayıda durak ve gecikmeyle onları yavaş yavaş Sovyet Ukrayna, Romanya, Macaristan, Avusturya, Almanya, Avusturya üzerinden nihayet 15 Ekim'de sınırdan İtalya'ya taşır. 1945 yılı, belki de Levi için yeni ilham kaynakları yerine, sonunu hazırlayan psikolojik düşüncelerin beyninin bir yerinde sabitlenerek fiiliyet öncesi kararlaştırılmasına sebebiyet veren öğeleri tetiklemekte ve somutlaştırmaktadır. "Ateşkes"te anlatılan dönemin çoğunda, Levi'nin - Sovyet yetkilileriyle çalışan resmi olmayan bir tıp asistanı ve kayıt tutucusu olarak hizmet ederken bile - geçmişine ilişkin düşüncelerinin asla kaybolmadığını çalışmalarından hissetmekteyiz. Ayrıca, Levi (Levi 1985: 263), okuyucuların onun geri dönüş anılarını Odiseus misali uzun ve dolambaçlı dönüş yolculuğu geleneğini çağrıştıran biçimde pek çok yapıtta görmek mümkündür (Antonicelli'den aktaran Ferrero 1997: 265; Di Florio Gula 2009: 91; Thomson 2002: 270; Valabrega 1997: 266).

Levi'nin çeşitli çalışma ve ölüm kamplarından oluşan Auschwitz deneyiminden kurtarıldıktan sonra eve geri dönmeye çalıştığı yolculuğu sırasında, Camino de Santiago yollarından birinde bir hacı olmaktan ziyade Odysseus'u taklit ediyor gibi oluşu, "Ateşkes" in adeta gerçekleştirilen haç sonrası, ya da verilen görevin sonlanmasıyla eve dönüş yolculuğunu simgelemektedir.

İnanç Açısından Bir İkilem

Elie Wiesel, diğer Holokost'tan kurtulanlarla kıyaslanınca, toplama kamplarında Tanrı'ya olan inancını ve umudunu asla kaybetmemesi; Holokost'tan sonraki hayatta, bir daha böyle bir şeyin olmamasını sağlamak ve insan haklarının dünyanın hiçbir yerinde

ihlal edilmediğinden emin olmak için hayatı boyunca çok fazla kitap yazması suretiyle farklıdır. 1986'daki çalışmasıyla Nobel Barış Ödülü'nü kazanmış, hatta Obama gibi önemli şahsiyetler onu "dünyanın ahlaki vicdanı" olarak nitelemiştir.¹³

Wiesel, Holokost hikayesi açısından bakıldığında, yaptıkları, benzersiz bakış açısını ve toplama kamplarındaki deneyimlerini hiçbir zaman unutmadığını, hatta yok etmelerine de izin vermediğini ortaya koymaktadır. Wiesel, özgür bırakıldıktan sonra, dünyanın Holokost zulmünde olanları asla unutmaması ve gelecek nesillerin Holokost'u unutmamaları amacıyla Washington DC'deki Ulusal Holokost Müzesi'nin açılmasına ön ayak olmuştur. Ayrıca Wiesel, insan hakları için yorulmak bilmez bir edebiyatçı olması ve çabalarından dolayısıyla Nobel Barış Ödülü almaya aday gösterilmiş ve ödüle laik görülmüştür.

Wiesel hayata başka bir bakış açısına sahipti. Holokost'ta başına gelenleri asla unutmayaacağına söz verdi, ancak Auschwitz'deki deneyimlerinin ona ilham vermesine izin verdi. Bu ilham, işte tam olarak Wiesel'in hayattan veya Tanrı'dan asla vazgeçmediğini gösterir ve bu onu Levi'den belirgin şekilde farklı kılmaktadır.¹⁴

Elie Wiesel, ayrıca, "Gece" adlı kitabında da andığı Akiba Drumer adlı arkadaşından inancını kaybetmenin yaşamdan vazgeçmek olduğunu öğrenmiştir. Akiba Drumer, Tanrı'ya olan inancını kaybettiğinde gaz odalarında ölmek için seçilir. Drumer hakkında Wiesel şöyle demişti: "Keşke Tanrı'ya olan inancını koruyabilseydi, bu acıyı ilahi bir sınav olarak kabul etseydi, seçiciler tarafından süpürülmezdi". Wiesel, Tanrı'ya olan inancını koruduğu için toplama kamplarında hayatta kalmayı başardığına inanır. Bu, Levi gibi Holokost'tan sağ kurtulanlar diğerleri tarafından benimsenmeyen eşsiz bir görüştür. Wiesel'e göre, güçleriyle korkuttukları tutsak arkadaşlarını başka şekillerde asan ve öldüren Nazilerdir. Wiesel, Nazi Komutanlarının suikastçı olduğunu düşünür ve onların çocukları öldürdüklerini görmek, onu ağır bir şekilde etkiler ve Wiesel, Nazilerin güçlerini ölümcül yollarla kullandığı gerçeğinden nefret etmeye başlar.

Wiesel ve Levi'ye Psikolojik Bir Bakış

Primo Levi, anılarının çoğunda toplama kamplarında geçirdiği zamanın kendisini ve etrafındakileri insanlıklarından nasıl uzaklaştırdığını gözlemler. Primo Levi, yalnızca Null Achtzen (018) olarak bilinen, giriş numarasının son üç rakamı bu olan belirli bir çocuktan çok bahsetmektedir. Zira Levi, Nazilerin kendisinin ve mahkûm arkadaşlarını tüm haysiyet ve insanlıktan mahrum bırakıldıklarını ve tutsakların sadece sayılara indirildiğini düşünür. Bu, Wiesel'in anılarında uzun uzadıya tartışmadığı bir fikirdir. Primo Levi'nin kendi durumu hakkında Wiesel'den daha karanlık bir bakış

¹² Thomson, Ian. 2002. Primo Levi: A Life. New York: Picador.

¹³ Borowski, Tadeusz. This Way for the Gas Ladies and Gentlemen. London: Penguin Books, 1967.

¹⁴ "Interview Transcript." Interview by George Klein. Nobelprize.org. December 10, 2004.

açısı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Levi anılarında, Nazilerin insanların yaşama iradelerini ellerinden aldıklarından söz etmiştir. Bir noktada “Kendimi nasıl öldüreceğimi bilecek kadar hayatta bile değilim” der. Levi de, kuşkusuz, Wiesel gibi toplama kamplarında gördüklerinden etkilenmiştir. Bu etkilenme, farklı açılardan gerçekleşir, bu da iki yazarın farklı geçmişleriyle açıklanabilir. Levi'nin bilim adamı kimliği, Wiesel'in ise manevi yönünün daha güçlü olması da bu duruma netlik kazandırmaya yardım eder niteliktedir.

Levi, toplama kamplarında hayatta kalmak için yaptıklarından duyduğu suçluluktan bahsederken, Wiesel, toplama kamplarında suçluluk veya utanç duyduğundan bahsetmemektedir.¹⁵ Wiesel, toplama kamplarından sağ çıktığı için minnettardır ve bu durumun nasıl gerçekleşebildiğini pek fazla düşünmemiştir.

Wiesel'in "Gece" adlı eseri, dünya çapında milyonlarca öğrenci tarafından incelenmiştir. Çalışmalarının akademik dünyada da ciddi etkileri ve yansımaları olmuştur. Wiesel'in "Gece"sinin yayınlanmasıyla Holokost edebiyatına bir çok örneğe kıyasla farklı bir açı kazandırılmıştır. Wiesel Holokost'un anlaşılabilmesi için çok okumak ve incelemelerde bulunmak gerektiği gerçeğini dünyaya anlatmaya çalışmıştır.

Elbette Wiesel gibi Levi de yaşananların unutulmaması ve bir daha asla yaşanmaması için uğraşmaktadır. Levi bu bakış açısını kimyager kişiliğiyle daha gözlemci bir yönden desteklemiş, Wiesel ise manevi özelliklerinden güç alarak anılarını kaleme almıştır. Wiesel Tanrı'yı, adaleti ve merhameti tartışırken, Levi ise hayatta bunların değerini tartışmıştır.

Bu çalışma boyunca, farklı anıların ve insanların bir tarihi olayı nasıl gördüklerine dair farklı bakış açıları ile yaşananların psikolojik olarak nelere sebebiyet vereceği ile iki önemli yazarın hayatlarını ve geleceklerini nelerin etkilediği irdelenmeye çalışılmıştır. Wiesel'in çok güçlü dini eğitiminin olması gerçeği bir çok kez vurgulanmış ve onun Holokost süresince yaşadıklarını manevi yönüyle pekiştirerek okuyucuya aktarmaya çalıştığı ortaya konulmuştur. Ancak Levi dindar bir yetiştirme tarzına sahip değildir ve bu nedenle Holokost'a daha laik bir perspektiften bakarak yaşadıklarını yazmıştır. Wiesel, Holokost'u Yahudilerin karşılaştığı manevi bir mücadele olarak görürken, Primo Levi tüm dünyaya hikayesini anlatma ihtiyacı hissetmiştir. Wiesel gibi, Levi'nin hikayesi de ilk başta büyük ölçüde dikkate alınmamıştır. Wiesel anılarında defalarca Tanrı'yla konuşur, bu sırada Levi anılarında Auschwitz'in var olduğu için Tanrı'nın olamayacağını söyler. Levi, Tanrı'nın onlar için orada olduğu fikrini desteklememiştir. Tanrı'nın kendilerine hiç değer vermediği gerçeğini de reddeder.

Kaynakça

“Primo Levi Quotes.” Goodreads.

Borowski, Tadeusz. *This Way for the Gas Ladies and Gentlemen*. London: Penguin Books, 1967.

Brown, Robert McAfee. Elie Wiesel: *Messenger to All Humanity*, Notre Dame: Notre Dame Press. Franklin, Ruth. *A Thousand Darknenses: Lies and Truth in Holocaust Fiction*, Oxford: Oxford University Press, 2011.

Katz, Steven T. Elie Wiesel: *Jewish, Literary, and Moral Perspectives*, edited by Alan Rosen, Indiana University Press, 2013. ProQuest eBook Central,

Klein, Ilona. 2011. *The Partisan and His Doppelganger: The Case of Primo Levi, Answering Auschwitz: Primo Levi's Science and Humanism after the Fall*. Edited by Stanislao Pugliese. New York: Fordham University Press:114-126.

Levi, Primo. *Survival in Auschwitz*. New York: Touchstone, 1995.

Mahvesh Murad (28 Ekim 2014). "Holocaust Noir: A Man Lies Dreaming by Lavie Tidhar".

Memoirs. *New Literary History* 18, no. 2 (1987): 403-23. doi:10.2307/468737.

Nightingale, Andrea. 2005. *The Philosopher at the Festival: Plato's Transformation of Traditional Theōria, Pilgrimage in Greco-Roman & Early Christian Antiquity: Seeing the Gods*. Edited by Jaś Elsner and Ian Rutherford. Oxford: Oxford University Press. 151- 179

Primo Levi's Politics, Giustizia e Libertà, the Partito d'Azione and "Jewish" Anti-Fascism

Sacred and Secular in the Pagan Polis, Pilgrimage in Greco-Roman & Early Christian Antiquity: Seeing the Gods. Edited by Jaś Elsner and Ian Rutherford. Oxford: Oxford University Press. 111-130.

Scullian, Scott. 2005. *Pilgrimage' and Greek Religion*

Tamara Taubmann, "Study: Holocaust Survivors 3 Times More Likely to Attempt Suicide". Haaretz.

Thomson, Ian. 2002. *Primo Levi: A Life*. New York: Picador.

Valabrega, Paola. 1997. *Primo Levi e la tradizione ebraicoorientale, Primo Levi: un antologia critica*. Edited by Ernesto Ferrero. Turin: Einaudi. 263-388.

Wiesel, Elie. *Night*. New York: Hill & Wang, 1960.

Young, James. E. "Interpreting Literary Testimony: A Preface to Rereading Holocaust Diaries

¹⁵ **Bkz.** Levi, Primo. 2001. Belleğin Sesi: Röportajlar, 1961- 1987. Marco Belpoliti tarafından düzenlendi ve Robert Gordon tarafından çevrildi.